

УДК 336.221.264

Ватаманюк О.С.*здобувач кафедри фінансів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана***МЕТОДИКА ТА ПРАГМАТИЗМ РОЗРАХУНКУ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА
ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ УКРАЇНИ**

У статті розглянуто економічну сутність податкового навантаження та сучасні методи його розрахунку на макроекономічному рівні та на рівні підприємств. Обґрунтовано важливість визначення розміру податкового тягара на великі підприємства. Розкрито різні підходи до здійснення оцінки податкового навантаження для великих платників податків.

Ключові слова: податкове навантаження, податки, великі платники податків, валовий внутрішній продукт, методи розрахунку податкового навантаження.

Ватаманюк О.С. МЕТОДИКА И ПРАГМАТИЗМ РАСЧЁТА НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ НА КРУПНЕЙШИХ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ УКРАИНЫ

В статье рассматриваются экономическая сущность налоговой нагрузки и современные методы её расчёта на макроэкономическом уровне и на уровне предприятий. Обоснована важность определения размера налогового бремени на крупные предприятия. Раскрыты различные подходы к осуществлению оценки налоговой нагрузки для крупнейших налогоплательщиков.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, налоги, крупнейшие налогоплательщики, валовый внутренний продукт, методы расчёта налоговой нагрузки.

Vatamaniuk O.S. THE METHODS AND THE PRAGMATISM OF CALCULATING THE TAX BURDEN ON THE LARGE TAXPAYERS IN UKRAINE

The article deals with the economic essence of the tax burden and modern methods of calculating it at the macroeconomic level and at the level of enterprises. The importance of determining the amount of the tax burden on large business is substantiated. Different approaches to assessing the tax burden for the large taxpayers are revealed.

Keywords: tax burden, taxes, large taxpayers, gross domestic product, methods of calculating the tax burden.

Постановка проблеми. Особливо різюче негативні риси податкової системи окремої держави відображаються на роботі рентабельних підприємств, коли через надання преференцій одним галузям економіки зростає тиск на господарючі суб'єкти інших видів діяльності, адже це призводить до появи дисбалансу у їх роботі, а виникнення такого несприятливого податкового середовища спричиняє зростання тіньового сектора економіки. Оскільки більша частина сплачених податкових платежів до бюджетів в Україні припадає на великих платників податків, формування яких відбувалося в умовах глибокої фінансової та політичної кризи і становлення нових організаційно-правових форм підприємництва, оцінка податкового навантаження на ці підприємства та вибір методів його розрахунку є необхідними для діагностики впливу податкового тягара на результати діяльності великого бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безумовно, обрана тематика статті є однією із найбільш досліджуваних у вітчизняній літературі, а розгляд економічної сутності та багатогранності поняття податкового навантаження і його форм вияву, вивчення етапів розвитку фінансової думки із цього питання по праву належать заслугам таких видатних вітчизняних науковців, як В.Л. Андрущенко, А.М. Соколовська, В.М. Опарін, В.М. Мельник, І.О. Луніна та ін. Водночас в останнє десятиріччя дедалі більше публікацій науковців були присвячені виявленню взаємозв'язку податкового навантаження та економічного розвитку держави, його прямого впливу на результати фінансово-господарської діяльності підприємств, що зумовило необхідність визначення методики розрахунку показника податкового навантаження і засвідчило апробацію теоретичних здобутків у цьому напрямі у реальних умовах господарювання. Нині методику оцінки податкового навантаження на

підприємства та економіку країни загалом висвітлено у наукових працях таких вчених, як М.А. Новіков, Л.І. Новосельська, Ю.М. Кушнірчук, І.О. Цимбалюк, Ю.В. Панура, О.В. Коновалова та багатьох інших. Водночас на особливу увагу, на наш погляд, заслуговують питання визначення податкового навантаження на великих платників податків – той сегмент бізнесу України, який забезпечує формування лівової частки податкових надходжень державного бюджету, чому і присвячене дане дослідження.

Постановка завдання та мета дослідження. Метою статті є визначення прагматизму вимірювання та методів розрахунку величини податкового навантаження на великих платників податків у розрізі південних областей України. Для досягнення поставленої мети дослідження було розглянуто економічну сутність поняття «податкове навантаження», а також проведено аналіз сучасних методів його розрахунку.

Основна частина. Податкове навантаження є надзвичайно важливим фактором розвитку економіки та індикатором економічного благополуччя господарюючих суб'єктів і фізичних осіб. Через відсутність єдиної методики розрахунку цього показника та наявності відмінностей між типами податкових систем у різних країнах, обчислення розміру податкового навантаження може здійснюватися із використанням диференційованих методів, але при цьому ймовірність універсальності його оцінки у міжнародному масштабі є сумнівною. Тим не менше науковці припускають [1, с. 187], що навіть розрахований за різними методиками показник податкового навантаження дає можливість зробити загальний висновок про низьку сприятливість податкової системи для розвитку бізнесу та надто обтяжливе оподаткування факторів виробництва – капіталу та праці.

Ототожнюючи терміни «податкове навантаження» та «податковий тягар», професор А. М. Соколо-

вська вказує на те, що дане поняття є складним і комплексним та об'єднує декілька ефектів [2, с. 10]:

- ефект зменшення виробництва і споживання приватних благ, яке не компенсується зростанням виробництва і споживання суспільних благ внаслідок нераціонального використання державою податкових надходжень;

- неявний ефект зниження економічної ефективності внаслідок падіння виробництва і споживання оподатковуваних товарів нижче від оптимального рівня;

- ефект зменшення справедливості у розподілі суспільного багатства внаслідок оподаткування.

У той же час, досліджуючи питання соціальної справедливості податків у монографії «Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція)» професор В.Л. Андрущенко та Т.В. Тучак звертають увагу на те, що крім економічного і політичного порогів висоти податків, існує також і психологічна межа величини податків – психологічно допустима норма оподаткування, вищу якої сприймають як нестерпну, таку, що запускає механізми опору податкам, мотивовані метою справедливості. Складність же проблеми визначення порогових значень оподаткування зумовлена мінливим характером групи факторів, які впливають на формування сукупного податкового тягаря, перетворюючи його межу в релятивний показник, залежний від економічного потенціалу країни, особливостей її політичного режиму, рівня добробуту, морально-етичної зрілості й правової свідомості населення [3, с. 86-87].

Загалом, у сучасних умовах податкове навантаження слід розглядати у двох аспектах [4, с. 102]:

- як фіскальний показник, що відображає ступінь централізації й усупільнення створюваного ВВП у бюджетній системі країни та перерозподілу усупільненої частини ВВП через цю систему за допомогою надання економічним агентам суспільних благ, прямої і опосередкованої фінансової допомоги;

- як ціновий показник, який характеризує вплив обов'язкових платежів на будь-яке результуюче джерело їхньої сплати (виручка підприємства, прибуток, витрати на оплату праці, доходи і витрати домогосподарств тощо).

Оцінка величини податкового навантаження може передбачати його розрахунок в абсолютному та відносному розмірі, а в окремих країнах також і за такими підходами, як порівняння податкових ставок, експертна оцінка і вирахування «дня податкової свободи». В абсолютному виразі податкове навантаження являє собою сукупність усіх податкових платежів, перерахованих платниками податків до державного бюджету та цільових фондів. При здійсненні навіть такого, на перший погляд, простого розрахунку можуть виникнути труднощі, оскільки зобов'язання, погашені за усіма податками, не можуть бути відображені в одному бюджеті і у цьому випадку виникає необхідність використання більш ніж одного джерела інформації для обрахунку обсягу податкових надходжень у країні загалом. З іншого боку, доцільність виміру податкового навантаження як абсолютного показника полягає у можливості порівняння його величини для декількох країн за один період часу. Тим не менше найбільш ефективним у порівняльному аспекті і найбільш поширеним у світовій практиці є «відносний» метод розрахунку податкового навантаження, за яким даний показник визначається як відношення податкових надходжень держави до ВВП і, відповідно, відображає, яка частина валового внутрішнього продукту перерозподіляється через податки.

Серед порівняльних методів оцінки податкового навантаження найбільш розповсюдженими є розрахунок середнього значення обсягу податкових платежів на одного жителя, а також зіставлення розмірів податкових ставок за одними й тими ж податками в різних країнах, однак оскільки податок – це не тільки податкова ставка, але також і податкова база, порівняння самих лише відсоткових ставок має досить поверхневий характер [5, с. 824].

Що ж стосується методу вирахування «дня податкової свободи», то він є актуальним для таких країн, як Канада, США, Великобританія. Достовірно відомо, що ідея запровадження державного святвільнення від податкового тягаря, який би називався «День особистої свободи», вперше була висунута М. Фрідманом у 1974 р. Згодом його пропозицію підтримали аналітичні центри, що досліджували ринок, а вже з часом концепцію «дня податкової свободи» було передано до Податкової фундації (The Tax Foundation), неприбуткової дослідницької та освітньої організації, розташованої у Вашингтоні, яка здійснює збір даних та публікацію досліджень на податкову тематику.

У Канаді день податкової свободи визначає Інститут Фрейзера і з точки зору його аналітиків це дата, коли пересічна канадська родина заробить достатньо коштів, щоб оплатити усі свої зобов'язання перед бюджетом і, таким чином, перестане «працювати на уряд», а почне заробляти на власні потреби. Як правило, розраховують день податкової свободи таким чином: спочатку обчислюється відношення загальної суми сплачених податків у державі до величини національного доходу, помножене на кількість днів у році. До одержаного результату додається одиниця, а потім ця кількість днів відраховується від першого січня, щоб дізнатися, на яку саме дату припадає день податкової свободи [6, с. 8-12].

Згідно з методикою Євростату, податкове навантаження на економіку вимірюється часткою загальної суми сплачених обов'язкових платежів, у тому числі соціальних внесків, у відсотках до ВВП [7]. Цікавим, на наш погляд, видається також підхід упорядників видання «Paying Taxes» – спільного проекту групи Світового банку та міжнародної аудиторської компанії PricewaterhouseCoopers, які вводять нове поняття «адміністративний податковий тягар» і вважають за необхідне вимірювати податкове навантаження за трьома показниками: загальною сумою сплачених податків; потребою у часі для розрахунку та погашення податкових зобов'язань та кількістю обов'язкових платежів і частотою їх сплати [8]. Він є особливо цінним з огляду на те, що розглянуті вище методи розрахунку податкового навантаження позиціонують цей показник як макроекономічний, а методика Світового банку та PWC є універсальною, тобто практичною при застосуванні як на рівні держави, так і на рівні господарюючих суб'єктів. Оскільки, з урахуванням зазначеного, податкове навантаження є багатограним показником, погоджуємося із думкою Ю.М. Кушнірчук, що, відповідно до рівнів економічної безпеки, його індикатори слід розглядати на таких рівнях [9, с. 162-163]:

- 1) макрорівень – рівень податкового навантаження на економіку загалом, на окремі галузі економіки чи на населення;

- 2) мезорівень – рівень податкового навантаження на економіку регіону чи його населення, розподіл цього навантаження між окремими галузями певної території;

3) мікрорівень – рівень податкового навантаження на окремого суб'єкта господарювання (підприємство чи домогосподарство).

О.М. Тищенко та А.О. Єніна-Березовська відзначають, що податкове навантаження на господарюючі суб'єкти є наслідком податкової політики держави, якісною характеристикою будь-якої системи оподаткування. Для діючого підприємства аналіз даних про податкове навантаження за попередні періоди є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у майбутньому. Наявність податкового поля підприємства дозволяє спрогнозувати вплив податкового навантаження на фінансовий результат і грошові потоки при зміні умов господарської діяльності [10, с. 103].

Якщо показник податкового навантаження на економіку можна обчислити як відношення загальної суми податкових надходжень до бюджетів, включаючи обов'язкове відрахування на соціальне страхування, до валового внутрішнього продукту у ринкових цінах [11, с. 214], а за аналогією податкове навантаження на рівні регіону як співвідношення між загальною сумою податків та інших обов'язкових платежів, акумульованих на його території, то з приводу методів та формул розрахунку податкового навантаження на підприємства погляди науковців є досить розмаїтими, а інколи і суперечливими. Підтвердженням цієї тези слугує позиція М.А. Новікова, який, провівши досить конструктивне дослідження наявних методик вимірювання податкового навантаження на підприємство, дійшов висновків, що багатьом із них притаманні такі недоліки:

- неможливість застосування для більшості підприємств;
- ймовірність великої розбіжності у значенні податкового навантаження для підприємств однієї та різних галузей, різного масштабу та систем оподаткування;
- недоцільність використання в статистичній системі.

На його думку, визначені недоліки обмежують практичне застосування певних методів розрахунку податкового навантаження для підприємств, позбутися яких можливо за рахунок побудови індексу податкового навантаження методами економетрії [12, с. 287].

У даному дослідженні ми будемо здійснювати розрахунок податкового навантаження на підприємства практично цілого регіону, оскільки великі платники податків, що перебували на обліку в СДПІ у м. Одеса протягом 2009–2013 років, є суб'єктами господарювання не лише Одеської, але й Херсонської та Миколаївської областей, а також Автономної Республіки Крим. Очевидно, тим не менше за метод розрахунку слід обрати передбачений для одного підприємства, однак розглядати його на прикладі їх сукупності. Таким чином, даний показник визначатиметься на мезорівні, про що йшла мова вище, тобто як такий, що характеризує рівень податкового навантаження хоча і не на окрему галузь, однак на певний сегмент бізнесу конкретної території.

Для кращого розуміння об'єкта дослідження слід конкретизувати, які підприємства належать до категорії великих платників податків (ВПП) в Україні. Згідно з Податковим кодексом, великий платник податку – це юридична особа, у якої обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні звітні квартали перевищує п'ятсот мільйонів гривень або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за платежами, контроль за справ-

лянням яких покладено на контролюючі органи, за такий самий період перевищує дванадцять мільйонів гривень [13]. Облік та обслуговування ВПП здійснюється Міжрегіональним головним управлінням Державної фіскальної служби України – Центральним офісом з обслуговування великих платників та Спеціалізованими державними податковими інспекціями з обслуговування великих платників у таких містах, як Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Луганськ, Львів, Одеса і Харків.

Протягом 2009–2013 років кількість великих платників податків, що перебували на обліку в СДПІ по роботі з ВПП у м. Одеса, мала тенденцію до скорочення (рис. 1):

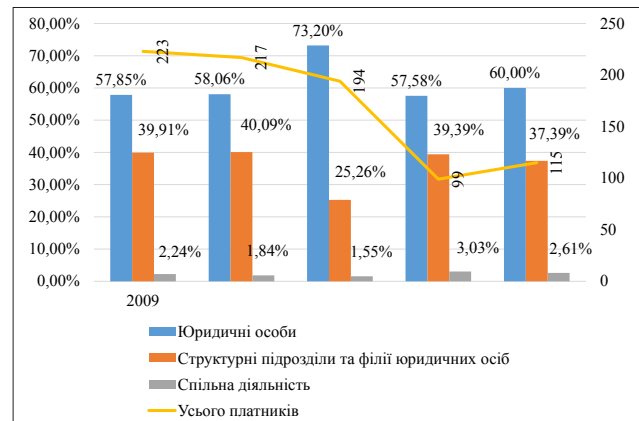

Рис. 1. Динаміка кількості великих платників податків, що перебували на обліку в СДПІ по роботі з ВПП у м. Одеса за 2009–2013 рр.

Складено за даними Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Одеса

Важливість вивчення динаміки податкового навантаження на великих платників податків України обумовлюється тим, що окрім високого фінансового потенціалу та відповідних ризиків невиконання податкового обов'язку їм притаманна соціально-економічна значимість, яка проявляється у впливі на прикладні аспекти елементарних економічних законів попиту і пропозиції, а також на формування податкової та економічної політики держави загалом. Саме з цих причин створення податкових бар'єрів на шляху до розвитку великого бізнесу в Україні може мати критичні наслідки для суспільства не лише в економічному, але й соціальному плані.

Повертаючись до методів розрахунку податкового навантаження, зауважимо, що за офіційною методикою в Україні термін «податкове навантаження» замінено на «податкову віддачу», однак його зміст від цього не змінюється, але крім цього, і сама методика розрахунку податкового навантаження із набуття чинності Податкового кодексу України не змінилася і ґрунтується на оперуваннями двома видами податків – податку на прибуток та податку на додану вартість [12, с. 286]. Саме зазначену методика ми й будемо використовувати у даному дослідженні при розрахунку податкового навантаження на ВПП з податку на прибуток. З урахуванням положень законодавства [14], які визначають критерії відбору юридичних осіб для проведення документальних планових перевірок, податкова віддача з податку на прибуток підприємств обчислюється за формулою:

$$\text{ПВ ПП} = \frac{\text{ПП}}{\text{СВД}} \times 100\%, \quad (1)$$

де ПВ ПП – податкова віддача з податку на прибуток підприємств;

ПП – нарахована сума податку на прибуток підприємств;

СВД – скоригований валовий дохід.

За основу для зазначеної формули було взято форму декларації з податку на прибуток підприємства [15], затвердженої наказом Державної податкової адміністрації України у 2003 р. Із введенням у дію Податкового кодексу України даний документ втратив чинність, а поняття «скоригований валовий дохід» було вилучено із законодавства про оподаткування, однак, на наш погляд, елементи рівняння

можна видозмінити без втрати змісту формули таким чином:

$$\text{ПН ПП} = \frac{\text{ПП}}{\text{Д}} \times 100\%, \quad (2)$$

де ПН ПП – податкове навантаження з податку на прибуток підприємств;

ПП – нарахована сума податку на прибуток за результатами звітного року;

Д – дохід підприємства.

Відобразимо результати розрахунку податкового навантаження на великих платників податків, що обслуговуються в СДПІ у м. Одеса, за наслідками 2009–2013 років (табл. 1):

Таблиця 1

Показники податкового навантаження з податку на прибуток підприємств на великих платників податків, що перебували на обліку в СДПІ у м. Одеса у 2009–2013 рр.

Показник	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Нараховані суми податку на прибуток підприємств, тис. грн	662,1	687,6	1141,3	1079,0	1105,3
Доходи підприємств, тис. грн	33969,19	36816,83	40374,44	36668,05	27015,18
Податкове навантаження з податку на прибуток підприємств, %	1,95%	1,87%	2,83%	2,94%	4,09%

Складено за даними Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Одеса

Що стосується податкового навантаження з податку на додану вартість, його ми визначатимемо як співвідношення сплачених сум податку до джерела його сплати:

$$\text{ПН ПДВ} = \frac{\text{ПДВ}}{\text{Д}} \times 100\%, \quad (3)$$

де ПН ПДВ – податкове навантаження з податку на додану вартість;

ПДВ – сплачена сума податку на додану вартість.

Таким чином, податкове навантаження з ПДВ на великих платників Одеської СДПІ становило (табл. 2):

Таблиця 2

Показники податкового навантаження з ПДВ на великих платників податків, що перебували на обліку в СДПІ у м. Одеса у 2009–2013 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Нараховані суми податку на додану вартість, тис. грн	751,1	841,0	1256,5	1421,7	942,8
Доходи підприємств, тис. грн	33969,19	36816,83	40374,44	36668,05	27015,18
Податкове навантаження з ПДВ, %	2,21%	2,28%	3,11%	3,88%	3,49%

Складено за даними Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Одеса

На перший погляд, у відсотковому виразі податкове навантаження окремо взятого кожного із цих податків на ВПП видається мізерним, однак більш точний результат можна одержати шляхом вирахування питомої ваги усіх сплачених податків у доході підприємств і такого індикатора податкового навантаження, як коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції (4):

$$\text{Кп} = \frac{\text{СПП}}{\text{ОРП}} \times 100\%, \quad (4)$$

де СПП – сума податкових платежів підприємства;

ОРП – обсяг реалізованої продукції.

Підбиваючи результати отриманих розрахунків, є підстави стверджувати, що платежі за двома податками – податком на прибуток та податком на додану вартість представляють основну частину податкового тягаря на великі підприємства і становили у 2013 році 4,09% та 3,49% відповідно.

Таблиця 3

Показники податкового навантаження на великих платників податків, що перебували на обліку в СДПІ у м. Одеса у 2009–2013 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Загальна сума сплачених податкових платежів до бюджетів, тис. грн	2092,01	2227,94	3263,13	3271,80	3026,04
Доходи підприємств, тис. грн	33969,19	36816,83	40374,44	36668,05	27015,18
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	42857,4	43407,9	48733,1	47687,7	54361,4
Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції, %	4,88%	5,13%	6,70%	6,86%	5,57%
Питома вага податкових платежів у доході підприємств, %	6,16%	6,05%	8,08%	8,92%	11,20%

Складено за даними Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Одеса

Цілком очевидно також, що протягом досліджуваного періоду величина податкового навантаження на великі підприємства хоча була й незначна, але

зростала – з 6,16% у 2009 році до 11,20% у 2013 р., що ставить під сумнів ефективність податкової політики країни та позитивний ефект задекларованих

у Податковому кодексі положень, спрямованих на зниження податкового навантаження на господарюючі суб'єкти. Однією із причин низького відсотка податкового навантаження великих підприємств південних областей може слугувати й приналежність значної їх частки до торговельної галузі, яка характеризується низьким рівнем матеріальних витрат та обмеженим обсягом використання природних ресурсів, за які стягуються податкові платежі. Слід також підкреслити, що при здійсненні вказаних вище розрахунків нами не враховувався обсяг єдиного соціального внеску, значний розмір якого справляв відчутний негативний вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств.

Висновки з дослідження. Таким чином, податкове навантаження є багатограним показником, який в залежності від кута зору може не тільки відображати ступінь перерозподілу ВВП через систему обов'язкових платежів, але й характеризувати їх вплив на економічні вигоди економічних суб'єктів, тобто доходи, прибутки тощо. Оцінка ж величини податкового навантаження може передбачати його розрахунок в абсолютному та відносному розмірі, а також за такими підходами, як порівняння податкових ставок, експертна оцінка і вирахування «дня податкової свободи». У своїй більшості ці методики використовуються при розрахунку податкового навантаження на макроекономічному рівні. Тим не менше визначення уніфікованої методики розрахунку податкового тягаря на окрему галузь чи підприємство і досі залишається відкритим.

У даному дослідженні нами було виявлено, що податкове навантаження з податку на прибуток підприємств та ПДВ на великих платників податків південних областей України є незначним, однак постійно зростає, і тому не менш важливим нині залишається виявлення факторів, що спричиняють підвищення податкового тягаря на великі підприємства, впливу, який здійснює податкове навантаження на фінансово-господарську діяльність великих платників, та ролі податкового стимулювання ВПП у податковій політиці держави через надання податкових пільг, що і буде розглянуто у наступних дослідженнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цимбалюк І.О. Податкове навантаження, як критерій ефективності ведення податкової політики / І.О. Цимбалюк, Н.В. Вишнеvsька // Економічний вісник університету : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький : Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2012. – № 19/1. – С. 183-187.
2. Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження та рівня оподаткування економіки / А. Соколовська // Економіка України. – 2006. – Т. 7. – С. 4-12.
3. Андрущенко В.Л. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція) : [монографія] / В.Л. Андрущенко ; Т.В. Тучак. – К. : Алерта, 2013. – 384 с.
4. Цимбалюк І.О. Особливості визначення податкового навантаження на рівні держави та регіону / І.О. Цимбалюк, О.О. Міщанчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 3(212). – Т. 2. – С. 101-106.
5. Girūnienė G. Analysis of Assessment Methods of Tax Burden: Theoretical Aspect, Economics and Management, 2012, # 17 (3), pp. 823-828.
6. Brooks N. Tax Freedom Day. A Flawed, Incoherent and Pernicious Concept, Canadian Centre for Policy and Alternatives, 2005, 27 p.
7. Taxation trends in the European Union, 16 June 2014 [Електронний ресурс] / Eurostat Newsrelease. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2014/pr_92-2014_en.pdf.
8. Paying Taxes 2014. The Global Picture [Електронний ресурс] / World Bank/IFC, PricewaterhouseCoopers: 2014. – Режим доступу : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/assets/pwc-paying-taxes-2014.pdf>.
9. Кушнірчук Ю.М. Оптимізація рівня фіскального навантаження з метою економічного забезпечення держави / Ю.М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – № 20.11. – С. 161-169.
10. Тищенко О.М. Визначення податкового навантаження на підприємства коксохімічної промисловості [Електронний ресурс] / О.М. Тищенко, А.О. Єніна-Березовська // Збірник наукових праць «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики». – 2011. – № 1. – Режим доступу : http://fkd.khivs.edu.ua/pdf/2011_1/37.pdf.
11. Дропа Я. Податкове навантаження та його вплив на економіку України / Я. Дропа, І. Чабан // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 213-218.
12. Новіков М.А. Порівняльний аналіз методик визначення податкового навантаження та шляхи їх удосконалення / М.А. Новіков // Сталий розвиток економіки. Науково-виробничий журнал. – 2011. – № 2. – С. 284-288.
13. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : за станом на 1 січня 2015 р. / Закон України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] : Наказ Державної податкової адміністрації України від 1 квітня 2011 року № 190. – Режим доступу : http://minfin.com.ua/taxes/-/perevirki/nakDPA_190.rtf.
15. Про затвердження форми декларації з податку на прибуток підприємства та Порядку її складання [Електронний ресурс] : Наказ Державної податкової адміністрації України від 29 березня 2003 року № 143. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0271-03>.